

REMEDII VEGETALE UTILIZATE ÎN MEDICINA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ ÎN AFECȚIUNI HEPATO-BILIARE

G. Rácz, I. Spielmann, Carolina Sz. Lázár, I. Orbán

Frecvența bolilor hepato-biliare din toate timpurile a asigurat tratamentul acestor afecțiuni un loc central în etnoiatria românească. În tratamentul icterului bunăoară vom găsi o serie de practici magice, recomandate de popor. Astfel Ch. *Laugier* (1) semnalează prin părțile Olteniei și mai ales în județul Gorj „tăiatul de gălbinares” la nas. În alte părți „se taie de gălbinares” sub limbă, procedeu însoțit și de descințece. După Gh. *Crăniceanu* (2), această manoperă poate fi regăsită și în etnoiatria din Transilvania.

Tot de origine magică e utilizarea în icter și alte afecțiuni hepato-biliare a unor plante cu flori, rizomi sau rădăcini de culoare galbenă. Sub acest aspect, concepția medicinei populare românești e analoagă teoriei finaliste a „signaturilor” lui *Paracelsus*. După această credință, natura intimă a fiecărui lucru s-ar trăda prin înfățișarea sa externă, fiecare produs al naturii ar purta câte un „semn”, cite o „stigmă”, după care s-ar putea recunoaște ce folos îi poate aduce omului. Diferitele plante, prin forma sau culoarea lor, ar indica rostul lor terapeutic. Conceptul „similitudinii”, consideră A. *Candrea* (3), poate fi regăsit în etnoiatria majorității popoarelor de pe glob, printre care din timpuri imemorabile și în țara noastră, premergînd concepției lui *Paracelsus* Principiul „similia similibus curantur” — în traducere liberă „cui pe cui se scoate” — presupune că fiecare boală se tămăduiește cu leacuri analoage simptomelor sale. Icterul, bunăoară s-ar vindeca cu „leacuri” care prezintă aceeași culoare galbenă: flori, rizomi, fructe, urină etc. Această terapeutică stranie și mistică care presupune un fel de „simpatie” între boală și cauzele care o produc sau între aspectele similare ale lumii din afară (plante, minerale etc.), prezintă numai un interes folcloric și nicidecum terapeutic real.

Este semnificativ numărul mare de plante cu flori sau rădăcini galbene utilizate la noi în icter și în alte afecțiuni hepato-biliare. A. *Candrea* (3) citează un număr de 10 plante folosite în acest scop, printre care: șofranul (*Crocus sativus*), morcovul (*Daucus carota*) gălbinares (*Serratula tinctoria*), gălbinele (*Calendula officinalis*), luminărica (*Verbascum phlomoides*), păpădia (*Taraxacum officinale*), siminocul (*Gnaphalium arenarium*), rostopasca (*Chelidonium majus*) etc. Întrebuințarea păpădiei, a rostopascei și a luminăricei în tratamentul icterului este semnalată și de Ch. *Laugier* (1). Printre plantele întrebuințate în tămăduirea icterului în Transilvania (în împrejurimile Turdeii), V. *Stanciu* (4) arată dracila (*Berberis vulgaris*), fraga (*Fragaria vesca*), jaleșul de grădină (*Salvia officinalis*), morcovul (*Daucus carota*), sunătoarea (*Hypericum perforatum*), vinul de potroacă (*Erythraea centaurium*) etc. De relevat că o bună parte din aceste plante sînt de culoare galbenă. Dar în tratamentul icterului, așa cum arată tot A. *Candrea* (3), în afara plantelor se mai întrebuința la noi fierea, urina, ceara, flocarea de pucioasă etc..

Tot în spiritul teoriei signaturilor se înscrie obiceiul semnalat în Transilvania de *Oroszhegyi Szabó Józsa* (5), *Francisca Lutz* (6) și B. *Varjas* (7), de a trata gălbinaresul cu ajutorul unui morcov în care se face o gaură și în cavitatea căruia se toarnă apă printr-un inel de aur. Acest lichid se bea contra icterului.

Întreaga teorie a signaturilor nu are nimic comun cu concepția noastră terapeutică modernă. Totuși trebuie să semnalăm că unele plante de culoare galbenă din acest grup servesc și astăzi în urma investigațiilor experimentale și a observațiilor clinice la obținerea de medicamente utilizate în afecțiuni hepato-biliare.

Continuând cercetările noastre anterioare, în scopul valorificării simbului rațional al etnoatriei românești, am studiat o serie de manuscrise medicale din secolele al XVI—XVIII-lea, culegeri de folclor medical și cărți de etnobotanică din țara noastră. Am putut depista peste 60 de specii de plante folosite empiric în boli hepato-biliare. Dintre ele 30, adică cca. 50%, poartă „semnul simpatic“, flori sau alte organe de culoare galbenă.

Menționăm cu titlu comparativ faptul că, dintre cele 46 de remedii vegetale citate de P. Dioscoride (8) ca utilizate în „morbus regium“ (icter), numai 10 sînt galbene. Acest raport se reduce la cinci plante cu părți galbene dintre cele 38, citate de P. A. Matthiolus (9). În zilele noastre P. Fournier (10) enumără 31 de plante folosite în icter, dintre acestea „semnul“ galben poate fi găsit numai la cinci. În toate aceste cazuri, este vorba de o coincidență și nicidecum de vreo legătură cauzală.

În ceea ce privește plantele de culoare galbenă, cu reale virtuți terapeutice în boli hepato-biliare, menționăm exemplul scoarței de dracilă (*Berberis vulgaris*) cu proprietăți colagoge și anti-icterice, consemnat încă de Ray la sfîrșitul secolului al XVII-lea (citată după P. Fournier (10), de medicii ardeleni I. Mătyus (11) și F. Pariz Păpai (12) în secolele al XVII—XVIII-lea, folosite empiric și în zilele noastre (V. Stanciu, 4). Din cercetările efectuate de T. Goina și C. C. Velluda (13), G. Niculescu și M. Popescu (14) rezultă că atît extractele totale ale scoarței de dracilă cît și unii alcaloizi, măresc de 2—3 ori secreția biliară influențînd totodată calitatea acesteia (mărirea conținutului în bilirubină, reziduul uscat etc.). Situația e asemănătoare și în cazul rostopascei (*Chelidonium majus*) plantă cu flori și cu suc lăptos (latex) galben.

Din relatările lui H. Schwartz (15), H. Marzell (16) și alții reiese că rostopasca e cunoscută încă din antichitate, fiind întrebuițată chiar de pe atunci în boli hepato-biliare și în icter. Galen (cit. după H. Schwartz, 15) recomandă în boli hepatice și în icter rădăcina plantei amestecată cu anason, extrase cu vin alb. Pe baza culorii sale galbene, medicina populară a multor popoare europene îi atribuie puteri „simpatice“ în icter. Cunoscutul naturalist al secolului al XVII-lea C. Linné (cit. după H. Schwartz, 15), recomandă extractul plantei în tratamentul acestei boli. Rădăcina de chelidoniu este revendicată ca medicament hepato-biliar de farmacologii primei jumătăți a secolului al XIX-lea (Anton). Ea apare în Farmacopeea germană din Halle 1865), (concepută de școala lui Rademacher) (cit. după H. Marzell, 16). O regăsim atît în prima ediție a Farmacopeii române (1862), cît și în a celei germane (1872), recent fiind inclusă și în suplimentul ediției a VIII-a a Farmacopeii române (1968).

Cercetările experimentale și observațiile clinice, întreprinse în 1955 de R. Brauner, G. Herman și colab. (17), au confirmat această faimă a chelidoniului, arătînd că preparatele obținute din plantă posedă o acțiune coleretică și spasmolitică.

Așadar cercetările farmacologice moderne confirmă în parte efectul terapeutic al unor plante întrebuițate în icter de etnoatria română. Folosite la început datorită florilor lor galbene, ulterior s-a stabilit că unele dintre ele posedă într-adevăr efecte curative în bolile hepato-biliare. Totodată e cert că o serie de medicamente pe bază de extracte vegetale, folosite în acest dome-

niu al terapeuticii se obțin din plante care nu prezintă sub nici o formă culoarea galbenă, totuși efectul lor e incontestabil. E suficient să dăm exemplul frunzelor de anghinare (Folium Cynarae), întrebuințate în medicina populară (V. Stancu, 4), dar înscrise și în noua ediție a Farmacopeii române (1965).

În ceea ce privește celelalte plante folosite empiric în terapeuica bolilor hepato-biliare pe care le-am găsit în manuscrisele și cărțile studiate, putem semnala următoarele: unele utilizări au persistat de-a lungul secolelor, cum e cazul speciilor *Centaurium umbellatum* (fierca pământului), *Marrubium vulgare* (unguraș), *Taraxacum officinale* (păpădia) și azi apreciate în terapeuică. *Marrubium vulgare*, specie semnalată încă de *Dioscoride* și *Pliniu*, poate fi regăsită nu numai în medicina populară românească ci și în etnoiatria popoarelor germanice (cit. după O. Hovorka, A. Kronfeld, 2). Păpădia, căreia pe baza florilor ei galbene i se atribuiau efecte „simpatice“, este prezentă în lucrarea autorului antic *Theophrastus* și indicată în boli hepato-biliare de *Hortus sanitatis* (Strassburg, 1497) (cit. după H. Marzell, 16), de *Hyeronimus Bock*, iar la noi de *St. Episcopescu* (23). *Marrubium* și *Taraxacum* pot fi regăsite și în primele ediții ale Farmacopeii române.

Este semnificativă prezența permanentă a unor remedii „majore“ ale bolilor hepato-biliare în cele mai multe culegeri de etnoiatrie. Sunătoarea (*Hypericum perforatum*) este amintită de F. Pariz Păpai (12) și de M. Lange (18) în secolele al XVII—XVIII-lea. Acest drog oficial este inclus în ultima ediție a Farmacopeii române (1965) fiind apreciat și azi în terapeuica științifică, dar îl găsim citat de asemenea și în culegerile etnobotanice V. Stancu (4), V. Butura (19), G. Ilieș și G. Răcz (20), P. Bartok (21). Semnalată încă de *Dioscoride* și *Pliniu*, sunătoarea este foarte frecventă în herbarele savante ale secolului al XVI-lea (cit. după H. Marzell, 16) ca și în etnoiatria diferitelor regiuni ale țării noastre.

Urzica (*Urtica dioica*) nu se mai utilizează în terapeuica științifică, dar e menționată ca remediu al icterului într-un manuscris slav din țara noastră, datînd din secolul al XVI-lea. Aici se afirmă că „orice om suferînd de gâlbinare să stoarcă suc de urzică, sucul stors să-l bea adeseori cu vin“ (E. Gheorghiu — A. M. Filoftei, 22). Urzica figurează și în opera lui F. Pariz Păpai (12). *St. Episcopescu* (23) recomandă de asemenea fiertura de urzică „de obșce la toate boalele acute, aprinzătoare și cronice“. Ea ajunge să fie folosită pînă în zilele noastre (Ch. Laugier 1 și P. Bartok, 21).

Cicoarea (*Cichorium intybus*) este un vechi remediu al gâlbinării. *St. Episcopescu* (23) recomandă rădăcina de păpădie, de cicoare și buruiana de fumarie în „întărituri de ficat“ și în gâlbinare. În medicina casnică se mai utilizează și astăzi (R. Zitti și colab. 24, P. Bartok, 21).

Ca și în cadrul altor domenii ale patologiei, respectiv ale terapeuticii, prelucrate de noi anterior, în medicina populară din țara noastră în bolile hepato-biliare se utilizau unele specii înrudite cu cele apreciate de medicina științifică. Astfel, în locul rădăcinilor de *Gentiana lutea* (ențură galbenă), plantă oficială în ediția în vigoare a Farmacopeii române, în folclorul nostru medical se folosea specia *Gentiana asclepiadea* (T. Pamfile, 25; V. Butura, 19) sau *Gentiana cruciata*, utilizare înțilnită în comunele de pe cursul superior al Trotușului și din depresiunea Ciucului (G. Răcz, G. Holló, 26). În locul speciei *Inula helenium* (iarbă mare), cunoscută încă de adepții școlii din Salerno, în culegerile etnobotanice de la noi apar speciile înrudite *Inula britannica* (V. Butura, 19), *Inula germanica* (P. Bartok, 21), *Inula salicina* (P. Bartok, 21), utilizate în diferite părți ale țării în același scop: tratamentul gâlbinării.

Acele specii care au fost, sau sînt încă utilizate numai în unele regiuni sau localități ale țării noastre și nu au fost cercelate din punct de vedere farmacodinamic, merită toată atenția. În această categorie se încadrează plan-

tele: *Alectorolophus major*, *Cornus mas*, *Echium altissimum*, *Fraxinus excelsior*, *Laserpitium latifolium*, *Caltha palustris*, *Trollius europaeus*.

Pe lângă interesul istoric, pe care o prezintă problema expusă, verificarea experimentală a acțiunii farmacodinamice a remediilor populare include posibilitatea lărgirii sortimentului de medicamente într-un teritoriu al patologiei, în care, poate mai mult decît în alte domenii clinice, găsirea unor remedii-inofensive dar eficiente pentru ficat, reprezintă o necesitate imperioasă.

Sosit la redacție: 25 aprilie 1969.

Bibliografie

1. CH. LAUGLIER: Contribuții la etnografia medicală a Olteniei, Craiova, 1925;
2. Gh. CRĂINICEANU cit. după O. HOVORKA — N. KRONFELD: *Vergleichende Volksmedizin*, V. II. Stuttgart, 1908; 3. A. CANDREA: Folclorul medical român comparat, Buc. 1944; 4. V. STANCIU: Comparație între întrebuințarea populară și cea oficială a citorva plante, folosite în medicina populară românească. Teză. Cluj, 1933; 5. OROSZHEGYI SZABÓ JÓZSA: *Erdély aranyvidéke orvosi szempontból*. (1860—62). Academia R.S.R. Filiala Cluj. Manuscris nr. 383; FRANCISCA LUTZ: Contribuții la cunoașterea medicinei populare în comuna Șanț, jud. Năsăud. Teză. Cluj, 1939; 7. B. VARJAS: *Népi orvoslás a Borsavölgyben*, Kolozsvár, 1943; 8. DIOSCORIDIS PEDANII: *De materia medica*, Libri VI, Lugduni, 1547; 9. P. A. MATTHIOLUS: *Neuvollkommenes Krauterbuch*, Basel 1687; 10. P. FOURNIER: *Plantes médicinales et veneneuses de France*, Vol. I—III. Paris, 1947—48; 11. I. MÁTYUS: *Ó és új diaetetica*, I—VI. Pozsony, 1787—93; 12. F. PARIZ PÁPAI: *Pax corporis*, Kolozsvár, 1690; 13. T. GOINA: Contribuții la studiul farmacognostic al plantei *Berberis Vulgaris* L. Teză. Cluj, 1929; C. C. VELLUDA, T. GOINA, L. TICȘA, P. PETCU, S. POP, W. CSUTAK în vol. „Lucrările prezentate la Conferința Națională de farmacie, București, 1958, 351; 14. G. NICULESCU, M. POPESCU: *Bull. de l'Acad. Med. Roum.* XVII, 1945, 210 p.; 15. H. SCHWARTZ: *Pharmaziegeschichtliche Pflanzenstudien*, Mittenwald, 1931; 16. H. MARZELL: *Geschichte und Volkskunde der deutschen Heilpflanzen*, Stuttgart, 1928; 17. R. BRAUNER, G. HERMAN, A. GHEORGHIU, MICHELL I. MACEDONESCU: *Farmacia*, 3, 1955, 26
18. I. RAȚIU: M. LANGE: *Recenzio remediumum praecipiorum Transilvanis domesticorum*. Trad. română. Teză. Cluj, 1932; 19. V. BUTURA: *Bul. Grădinii botanice și Muz. bot. Univ. Cluj*, 1935, 1936, 1939; 20. G. ILIEȘ, G. RÁCZ: *Comunicări de botanică*, 1960, 1963; 21. P. BARTOK: *M. s. Carei*, 1965; 22. *Arhiv. Stat. Buc. M. s. slav din sec. XVI* Nr. 740, cit. după E. GHEORGHIU, A. M. FILOFTEI: *Farmacia*, vol. XVII, nr. 5, 1969, p. 297—306; 23. ȘT. EPISCOPESCU: *Practica doctorului de casă*. Buc. 1847; 24. R. ZITTI, O. BOJOR, M. RETEZEANU, E. TARPO: *Comunicare la Congresul Internațional de plante medicinale*, Sofia, 1963; 25. T. PAMFILE: *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări*, Acad. Rom. Buc. 1911; 26. G. RÁCZ, G. HOLLÓ: în vol. „*Plantele medicinale din flora spontană a bazinului Ciuc*”. Miercurea-Ciuc, 1968.